

УДК 378.1 (477) : 371.83

1. Методологія та історія педагогіки

**ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ І СУПЕРЕЧНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПЕРІОД
АВТОРИТАРНОЇ ПЕДАГОГІКИ З 1930 р. ДО 1955 р.**

Трибулькевич К.Г., доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін, завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін НУК ім. адмірала Макарова

У статті розглянуто особливості студентського самоврядування у період авторитарної педагогіки (1930-1955 рр.). Визначено провідні тенденції і суперечності вітчизняного студентського самоврядування у досліджуваному історичному відрізку.

Ключові слова: студентське самоврядування, авторитарна педагогіка, вищий навчальний заклад, профспілкова організація, академічна група.

**ВЕДУЩИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОТИВОРЕЧИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО
СТУДЕНЧЕСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В ПЕРИОД АВТОРИТАРНОЙ
ПЕДАГОГИКИ С 1930 г. ДО 1955 г.**

Трибулькевич Е.Г., доктор педагогических наук, профессор кафедры
социально-гуманитарных дисциплин, заведующая кафедрой социально-
гуманитарных дисциплин НУК им. адмирала Макарова

В статье рассмотрены особенности студенческого самоуправления в период авторитарной педагогики (1930-1955 гг.). Определены основные тенденции и противоречия отечественного студенческого самоуправления в исследуемом историческом отрезке.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, авторитарная педагогика, высшее учебное заведение, профсоюзная организация, академическая группа.

**LEADING TRENDS AND CONTRADICTIONS OF DOMESTIC
STUDENT SELF-GOVERNMENT IN THE PERIOD OF AUTHORITARY
PEDAGOGY FROM 1930 TO 1955.**

Trybulkevych K.H, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Head of the Chair of Social and Humanitarian Disciplines of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

In the article features of student's self-management in the period of authoritative pedagogics (1930-1955) are considered. The main trends and contradictions of the national student self-government in the historical period under study are determined.

Key words: student self-government, authoritarian pedagogy, higher educational institution, trade-union organization, academic group.

Дослідження проблеми студентського самоврядування є вимогою сьогодення Української держави, що обрала шлях демократизації, європейської інтеграції та утвердження загальнолюдських цінностей. Без вивчення уроків минулого, узагальнення досвіду вищої школи в галузі становлення студентського самоврядування неможливий комплексний аналіз даного феномену. Аналіз студентського самоврядування в означеному періоді дає можливість відслідковувати часову динаміку закономірностей і тенденцій означеного феномену, порівняно з іншими історичними етапами.

Не зважаючи на те, що тридцять років дослідники (Я.В.Білоцерківський, А.І. Давидова, В.В. Липинський, В.В. Овчинніков, Л.П. Шигапова) називають періодом занепаду студентського самоврядування, вивчення його тенденцій і суперечностей дає змогу здійснити оцінку студентського самоврядування в цілому, визначити позитивні та негативні фактори у його становленні, що й становить мету статті.

Тридцять років ХХ століття називають періодом «великого перелому», «другої революції». Залишки нової економічної політики безжально знищені. Запроваджується ідея тотальної індустріалізації,

заради гонитви за передовими країнами, що на думку партійних керівників, випереджають СРСР на 50-100 років у своєму розвитку. Побудова великої кількості заводів вимагала відповідної фахової підготовки молодих спеціалістів.

На початку тридцятих років перед вищою школою стояли такі завдання: реорганізація вищих навчальних закладів, встановлення зв'язків вищої школи з виробництвом, оновлення навчальних планів і програм, оптимізація кадрового забезпечення вищих навчальних закладів. Програмою підготовки спеціалістів слугувала постанова ЦВК СРСР від 19 вересня 1932 року «Про навчальні програми і режим у вищій школі і технікумах», згідно з якою відбулось значне скорочення вищих навчальних закладів у 1933-1941 рр. через невідповідність кадрового забезпечення та матеріальної бази. Проте зростання квот прийомів до діючих вищих навчальних закладів, та утворення мережі нових вузів системи Наркомосу, призводить до загального зростання кількості студентів до 1941 року. Що забезпечило збільшення промислового потенціалу України за роки перших п'ятирічок у сім разів.

Розвиток національної вищої освіти ускладнювався запровадженою у 1933 році русифікацією, викоріненням національних цінностей та національних ідей, через побоювання зміцнення ідей українського націоналізму та сепаратизму. Найстрашнішим засобом боротьби з українським націоналізмом став голодомор 1932-1933 років.

Політика централізації та стандартизації впроваджувалась настільки масштабно, що Сталін та його найближче оточення навіть обговорювали питання про те, щоб узагалі скасувати республіканську структуру Радянського Союзу [5, с. 518]. Громадське самоврядування було поховане на республіканському, місцевому рівнях, і академічні свободи вищих навчальних закладів теж перестали існувати.

Тридцять роки дослідники називають періодом занепаду студентського самоврядування. Даний факт пояснюється встановленням тоталітарного політичного режиму, запереченням демократичних ініціатив на всіх рівнях управління та життєдіяльності суспільства. Коли культ особистості Сталіна та служіння абстрактному соціалізму, без урахування потреби конкретної людини, призводить до нівелювання попередніх набутків у галузі організації студентського самоврядування у вищій школі та знищенню загальних соціальних демократичних засад в цілому.

Нормативні документи по обмеженню студентських ініціатив, видані Наркомпросом наприкінці двадцятих років, продовжують знищувати студентську самодіяльність. Скорочено представництво студентів у органах управління вищим навчальним закладом, відмінено виробничі збори студентів і викладачів, розподіл стипендій перейшов у ведення адміністрації, при цьому межі студентського самоврядування сильно звузились та обмежились лише виховними функціями [2, с. 18]. Студентське самоврядування перестає здійснювати самоврядну активність, натомість стає помічником адміністрації вищого навчального закладу.

У 30-ті роки, за свідченням Л. П. Шигапової [4, с. 44], зароджується принцип так званого демократичного централізму в самоврядуванні. Коли виборність реалізується знизу догори, а звітність згори донизу; меншість підкоряється більшості в умовах суворої дисципліни; впроваджується критика і самокритика. Центральною ланкою студентського самоврядування стає комсомольська організація.

Аналіз наукової літератури та архівних джерел засвідчив, що у 1930-1955 рр. змінюється структура студентського самоврядування (рис. 1).

Центральне місце і точка відліку студентського самоврядування – комсомольська організація вищого навчального закладу. Рішенням бюро ЦК ЛКСМУ 21 листопада 1931 року офіційно визначена структура взаємодії комсомольських осередків. На зміну загальноінститутським комсомольським організаціям і бюро, додатково з'являються факультетські комсомольські організації та комсомольські комітети (у вищих навчальних закладах, де налічувалось більше 500 членів ВЛКСМ).

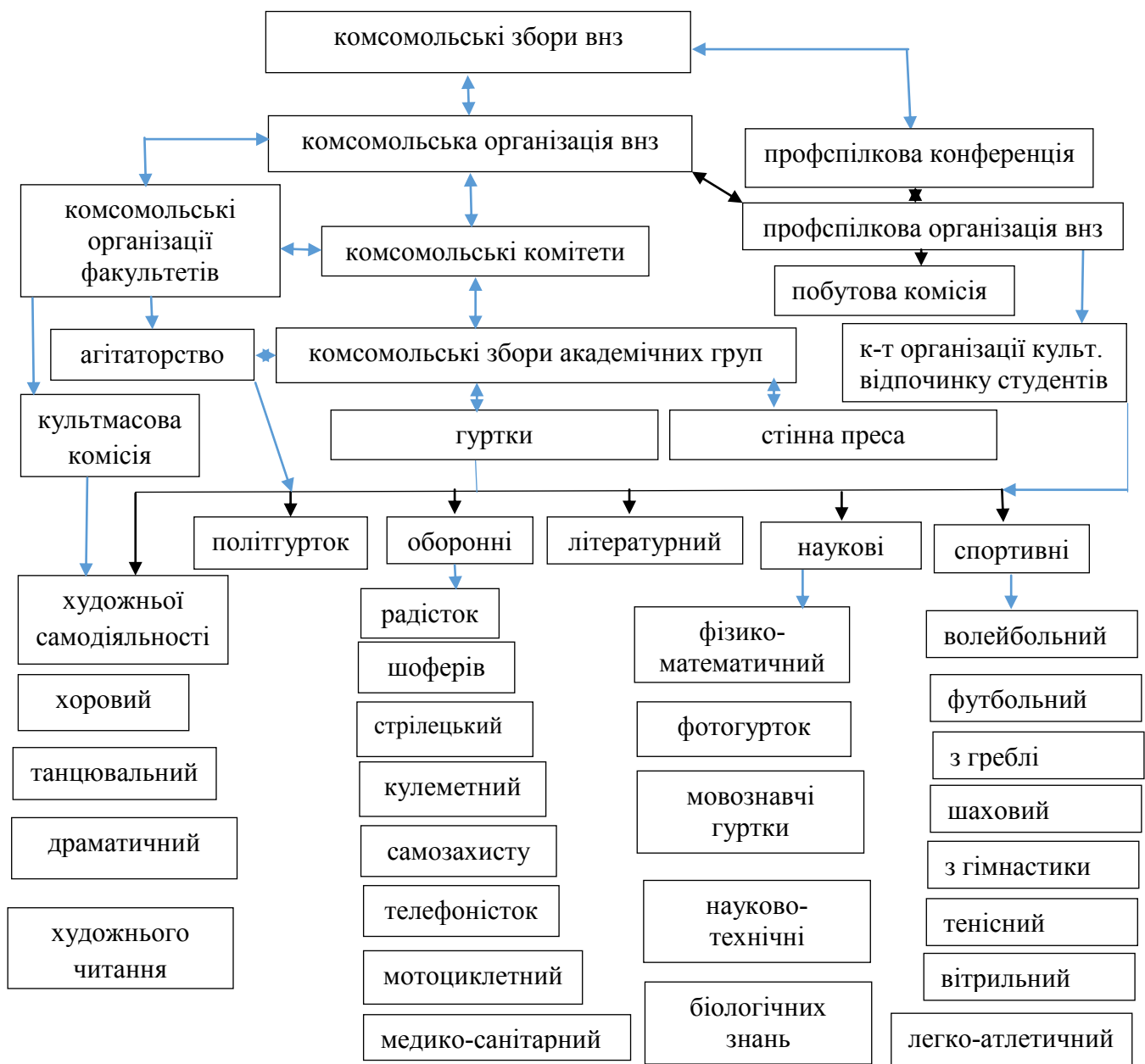

Рис. 1. Структура студентського самоврядування у 1930-1955 рр.

Студентські комсомольські організації суворо підпорядковувались обласним і місцевим партійним організаціям. Основним завданням

студентського самоврядування стає боротьба за якість навчання та вивчення марксистсько-ленінсько-сталінської ідеології.

У багатьох інститутах захоплювались організацією «штурмових бригад», «походів», «місячників» по ліквідації академічної заборгованості, 100% охопленням змаганням у боротьбі за успішність [1, с. 216]. Поруч із позитивною стороною боротьби за підвищення якості навчання постає альтернативна. І «штурмові бригади» спричиняли штурмовщину, яка становила негативне явище. Адже гонитва за високими оцінками не завжди була підкріплена реальними знаннями.

Показники якості навчання могли завищувати як представники студентського самоврядування, коли іспити повторно складались комісії з комсомольців вищого навчального закладу, так і професорсько-викладацьким складом, з метою виконання взятих вищим навчальним закладом зобов'язань, планом росту. Боротьба за зростання показників навчання зумовлювалась такою формою як соціалістичні змагання. Коли вищі навчальні заклади покладали на себе зобов'язання збільшити показники навчальної, методичної, виховної роботи, змагаючись із одним або декількома вищими навчальними закладами.

В архівних джерелах знаходимо угоди про організацію змагань [6; 10; 11], коли змагались окремі відділи (найчастіше – заочні) або цілі інститути. Вищі навчальні заклади зобов'язувались збільшувати контингент студентів, підвищувати трудову дисципліну, додатково проводити просвітницьку та виховну роботу заради забезпечення переходу від соціалізму до комунізму. Основним критерієм для визначення переможців було якісне навчання. І вищі навчальні заклади зобов'язувались забезпечити 100% показники навченості.

Боротьбу за якість навчання зумовлював і стаханівський рух, що охоплював усі сфери життєдіяльності в країні. Галузь вищої освіти не була

винятком. Стаханівський рух, поруч із дійсним зростанням показників, часто зумовлював і їх завищення, адже поставлені завдання не завжди реально виконувались. Свідченням чому є факти, оприлюднені в наказі народного комісара освіти УРСР С. М. Бухала «Про факти штучного підвищення оцінок успішності в педагогічних вищих навчальних закладах УРСР», датованого 1940 роком [9, арк. 76]. Де критикувались соціалістичні змагання між вищими навчальними закладами із наперед визначеними відсотками відмінних, добрих і задовільних оцінок; намагання покращити оцінки на екзаменах за рахунок спрощення завдань або зменшення кількості питань для контролю.

Визначальною тенденцією кінця тридцятих – початку 1940 років також була боротьба за дисципліну, що підкріплювалось постановою ЦК ВКП(б), РНК СРСР від 28 грудня 1938 року про зміцнення трудової дисципліни; наказом президії верховної ради від 26.06.1940. Наслідком такої боротьби були догани та виключення з партії, комсомолу, звільнення з роботи за спізнення, прогули.

Аналіз засвідчив, що представників комсомольської організації зобов'язували протидіяти таким явищам як підказування та списування [8, арк. 10]; фіксувати факти спізнення на навчання та пропуск занять, появу студентів у громадських місцях у нетверезому вигляді. Проте найстрашнішим було те, що студентське самоврядування, основною функцією якого, поруч із управлінням студентським життям, мав бути захист прав студентів, було включено до репресивної машини тридцятих років. Студентів відраховували з вищих навчальних закладів як ворогів народу, і навіть за спробу виправдати арештованих [7, арк. 4]. А представники комсомольської організації, якщо й не сприяли даним процесам, то не мали змоги чинити їм опір.

Розглянемо можливість вияву молодіжної активності на рівні академічної групи. Студенти групи, як правило, в ході відкритого голосування, обирали старосту та профорга. Староста обов'язково повинен був бути членом комсомольської організації. Старости академічних груп входили до складу комсомольських організацій факультету. Здебільшого, функції комсомольських утворень зводились до ідеологічно-політичної просвіти, контролю за якістю навчання та відвідуванням занять.

Профорг академічної групи представляв інтереси студентів на студентській профспілковій конференції, забезпечував вчасний збір коштів зі студентів власної групи, яка у повному складі на початку першого курсу вступала до профспілкових лав.

Профспілкова організація забезпечувала оздоровлення студентів, які найбільш цього потребували; виплати разової фінансової допомоги у випадку проблем зі здоров'ям, за сімейними обставинами. Профспілкова організація через роботу побутової комісії сприяла поліпшенню побуту студентів, коли при гуртожитках вищих навчальних закладів функціонували перукарні, пральні, майстерні з ремонту взуття та одягу [12, арк. 3]. Позитивним моментом було те, що працівниками даних установ були самі студенти, що уможливлювало отримання додаткової фінансової підтримки. Функціонування таких обслуговуючих установ було відгомонам 20-х років, коли КППучі сприяли студентському добробуту.

У студентських академічних групах під проводом старости проводились комсомольські збори. У повоєнні роки посилилась увага до ідейно-політичного життя академічної групи, і викладачів зобов'язали регулярно проводити у групах політичні години. Обов'язковим атрибутом повоєнного часу були і політгуртки.

Аналіз наукової літератури та архівних джерел засвідчив, що наприкінці тридцятих – на початку 1940-х років значно посилилась оборонно-масова робота у вищих навчальних закладах. У 1948-1951 рр. студенти долучались

також до діяльності всесоюзного добровільного оборонного товариства сприяння флоту (ДОСФЛОТ).

Спортивну роботу проходили у тісному зв'язку з оборонно-масовою. І у довоєнні, і у повоєнні роки при вищих навчальних закладах існувала значна кількість спортивних гуртків і секцій. Найпоширенішими з них були волейбольний, футбольний, шахово-шашковий, гімнастичний гуртки, секції з тенісу, вітрильного спорту, греблі, боксу, акробатики та ін.

Існувала така форма вияву студентської політичної активності, як агітаторство, що отримала найбільший розвиток у повоєнні роки.

Аналіз становлення студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України у досліджуваний період засвідчив, що у 1930 – 1955 рр. студентське самоврядування характеризується такими особливостями: органи студентського самоврядування позбавлені самостійності та ініціативності; керівна роль у студентському самоврядуванні належить комсомольській організації, що виконує функції ідеологічного контролю за культмасовою та іншими видами діяльності, готує агітаторів-пропагандистів радянського способу життя; реалізація студентської активності відбувається у суворо регламентованому ідеологічному полі; діяльність органів студентського самоврядування постійно підлягає контролю з боку партійної організації; профспілкова організація, в умовах сталінського режиму, виконує функції організації культурного відпочинку студентів, їх побуту, сприяє оздоровленню; в досліджуваний період широко представлена мережа гуртків художньої самодіяльності, наукових, спортивних, оборонних гуртків, а також функціонують літературний гурток та політгурток (діяльність останнього найбільш активна, охоплює і викладачів і студентів).

Для визначеного періоду характерні такі тенденції розвитку студентського самоврядування: організаційно-процесуальні (посилюється тенденція масовізації освіти, що мала початок у 1920-х рр., з'являється тенденція русифікації вищої школи, що не сприяє вихованню патріотів рідної землі); структурно-змістовні (продовжує реалізовуватись тенденція знищення

релігійних цінностей та з'являється боротьба з космополітизмом, що звужує коло цінностей радянської людини до цінностей соціалістичного суспільства), актуально-визначальні (посилюється тенденція контролю за суспільним і особистим життям студентства).

У період з 1930–1955 рр. мали місце такі суперечності: соціально-економічні (між плюралізмом думок, що покладено в основу ідеї про демократичні засади студентського самоврядування, та тоталітарною ідеологічною традицією сталінського періоду), освітньо-виховні (між можливістю реалізувати свою активність у великій кількості гуртків і неможливістю проявити індивідуальність у період утвердження цінностей колективізму, між потребою реалізовувати національні цінності й русифікацією), соціально-психологічні (між студентської ініціативою та суровою регламентацією діяльності з боку комсомольської та партійної організації, між загальнолюдськими цінностями та вимогами превалювання завдань уряду, навіть за рахунок знищення людського життя).

Список використаних джерел

1. Вища школа Української РСР (1917–1967 рр.)» : У двох частинах / За ред. В. І. Пітова. / В. І. Пітов. – К. : Видавництво Київського університету, 1968 р. – Ч.2. 1945-1967 рр.– 539 с.
2. Давыдова А. И. Студенческое самоуправление как средство повышения качества подготовки специалистов в системе среднего профессионального образования : дисс. канд. пед. наук : 13.00.08 / Антонина Ивановна Давыдова. – Ульяновск, 2009. – 280 с.
3. Трибулькевич К. Г. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.) : монографія / К. Г. Трибулькевич. – Одеса: КУПРІЄНКО С В, 2016. – 454 с.
4. Шигапова Л. П. Формирование лидерских качеств студентов вуза в деятельности органов самоуправления : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Людмила Павловна Шигапова. – Казань, 2008. – 226 с.

5. Subtelny Orest Ukraine : A History. – Toronto : University of Toronto Press, 1988. – 888р.
6. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), Р-881, оп. 2, спр. 37, 114 арк.
7. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), ф. Р-993, оп. 1, спр. 12, 121 арк.
8. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), ф. Р-993, оп. 1, спр. 13, 58 арк.
9. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), ф. Р-993, оп. 1, спр. 30, 95 арк.
10. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), ф. Р-993, оп. 1, спр. 56, 171 арк.
11. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), ф. Р-993, оп. 1, спр. 80, 72 арк.
12. Державний архів Миколаївської області (Держархів Миколаївської обл.), ф. Р-993, оп. 2, спр. 91, 134 арк.

LEADING TRENDS AND CONTRADICTIONS OF DOMESTIC STUDENT SELF-GOVERNMENT IN THE PERIOD OF AUTHORITARY PEDAGOGY FROM 1930 TO 1955.

Trybulkevych K.H, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Head of the Chair of Social and Humanitarian Disciplines of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

In the article features of student's self-management in the period of authoritative pedagogics (1930-1955) are considered. The main trends and contradictions of the national student self-government in the historical period under study are determined.

Key words: student self-government, authoritarian pedagogy, higher educational institution, trade-union organization, academic group.

The analysis of formation of student's self-management in higher educational institutions of Ukraine during the investigated period has shown that in 1930 – 1955. Student's self-management is characterized by following features: bodies of student's self-management are deprived independence and initiative; the supervising role in student's self-management belongs to the Komsomol organization, which are carrying out functions of ideological control for cultural and other kinds of activity, prepares propagandists-propagandists of the Soviet way of life; realization of student's activity occurs in strictly regulated ideological field;

Activity of bodies of student's self-management constantly is subject to control from the party organization; the trade-union organization, in the conditions of a Stalin mode, carries out functions of the organization of cultural rest of students, their life, promotes improvement; to the investigated period it is widely presented a network of circles of amateur performances, scientific, sports, defensive circles, and also function a literary circle and political circle (activity of the last the most active, covers also teachers and students).

For the certain period following tendencies of development of student's self-management are characteristic: organizational-remedial (the mass character`s tendency formations amplify, had the beginning in 1920th. There is a tendency of russification of the higher school, does not promote education of patriots of the native earth); structurally-substantial (the tendency destruction of religious values continues to be realized and there is a struggle against cosmopolitism that narrows a circle of values of the Soviet person to values of a socialist society), is actual-defining (the tendency of control for public and private life of students amplifies).